

SRPSKE POLITIČKE ELITE I VENS-OVENOV PLAN

Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom I, Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici (priredio Vladimir Petrović), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2010, 303 str.

Saradnik Instituta za savremenu istoriju dr Vladimir Petrović objavio je zbirku istorijskih izvora značajnih za proučavanje naše skorije prošlosti pod nazivom *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan I, Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*. Savet za usaglašavanje stavova o državnoj politici bio je telo zaduženo za sinhronizaciju politika tada zvanih „srpskih država“ osnovano na inicijativu akademika Dobrice Ćosića, tadašnjeg predsednika SR Jugoslavije. Pod terminom „srpske države“ podrazumevale su se: Savezna Republika Jugoslavija (činile su je Srbija i Crna Gora), Republika Srpska koja se nalazi u sastavu Bosne i Hercegovine, i Republika Srpska Krajina koja se nalazila na područjima sa srpskom većinom u današnjoj Hrvatskoj. Savet su po službenoj dužnosti činili najviši zvaničnici SR Jugoslavije i njenih republika Srbije i Crne Gore, ali su na njegove sastanke pozivani i ostali jugoslovenski, srpski i crnogorski funkcioneri, a po potrebi i zvaničnici Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

Građa koja je objavljena odnosi se na sednice ovog saveta koje su održane 9. i 21. januara 1993 godine. Treba napomenuti da je ova građa nosila oznaku „strogo poverljivo“ a to znači da nije smela biti objavljena minimum 30 godina od datuma nastanka. Međutim, deo građe objavljen je u memoarima bivšeg predsednika SR Jugoslavije, akademika Dobrice Ćosića, koji su poznati pod nazivom *Piščevi zapisi*. Drugi deo građe postao je dostupan time što je korišćen kao dokazni materijal u suđenjima pred Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju koji se nalazi u Hagu. Dalje, objavljena su i svedočanstva učesnika događaja koji su se odigrali oko Vens-Ovenovog plana. Tako se u ovoj knjizi nalaze izvodi iz gore pomenutih *Piščevih zapisa* Dobrice Ćosića, zatim izvodi iz dnevnika *Stvaranje Republike Srpske* bivšeg srpskog člana Predsedništva Bosne i Hercegovine i potpredsednika Republike Srpske Nikole Koljevića, te izvodi iz dela *Svedočim* Biljane Plavšić, takođe bivšeg srpskog člana Predsedništva BiH, potpredsednika i predsednika Republike Srpske. Tu su i sećanja Dejvida Ovena, koja se odnose na ovaj period. On je bio jedan od kreatora mirovnog plana za BiH u 1993. godini, a njegova sećanja objavljena su pod nazivom *Balkanska Odiseja*. Dalje, objavljena su i sećanja Alije Izetbegovića, bivšeg bošnjačkog (muslimanskog) člana Predsedništva BiH i predsednika BiH, iz zbirke *Dokumenti Predsjedništva BiH 1991–1994*. Na kraju, tu je i deo svedočenja Dejvida Ovena u Hagu o Vens-Ovenovom planu na suđenju Slobodanu Miloševiću, bivšem predsedniku Srbije i SR Jugoslavije. Deo ovog svedočenja preuzet je iz edicije *Suđenje Slobodanu Miloševiću*. U ovom delu nalaze se još i nacrti

mirovnog plana od 2. i 30. januara 1993. godine, izveštaj generalnog sekretara UN o aktivnostima na Konferenciji, te zaključne napomene lorda Ovena pri zatvaranju plenarne sednice.

Priređivač ovog dela je u velikoj meri objektivno i u celini opisao političke događaje tog perioda. O nekim njegovim ocenama može se debatovati. Na primer, čini se da priređivač precenjuje političku ulogu i težinu tadašnjeg predsednika vlade SR Jugoslavije Milana Panića, budući da je on relativno kratko bio na funkciji predsednika Savezne vlade i brzo je eliminisan iz političkog života. Tada vladajuća Socijalistička partija Srbije koju je u to vreme vodio Slobodan Milošević, na saveznim izborima 1992. godine dobila je manje glasova nego što je očekivala ali je još bila dovoljno snažna da suzbije konkurenciju. Može se reći da ni tada najjača opoziciona stranka, Srpski pokret obnove, predvođena Vukom Draškovićem, kasnijim potpredsednikom Jugoslovenske vlade i ministrom spoljnih poslova SCG i Srbije, nije mogla mnogo uticati na kurs državne politike. Tako se nedostatak oduševljenja za stvaranje SR Jugoslavije pre može pripisati razočaranosti Srba raspadom SFR Jugoslavije nego samo opozicionom raspoloženju u zemlji. Naravno, ne može se kazati da je porast opozicionog raspoloženja ostao bez uticaja i zato je priređivač ove zbirke izvora tačno opisao razloge postavljenja Dobrice Čosića i Milana Panića na najviše funkcije jugoslovenske savezne države. Dalje, slično je i sa uticajem tzv. liberalnih intelektualaca. Čini se da ni u današnje vreme njihov uticaj na državnu politiku nije odlučujući, a pogotovo to nije bio u ona turbulentna vremena kada su širom bivše Jugoslavije dominirali raspaljeni nacionalizmi. Isto tako, izgleda da je nedovoljno osvetljena uloga tzv. međunarodne zajednice u događajima u bivšoj Jugoslaviji a naročito neki njeni pogrešni, neizbalansirani i pristrasni potezi koji su bitno doprineli tragediji SFR Jugoslavije i država koje su od nje nastale. Na kraju, izgleda da neki od termina koje je priređivač upotrebljavao da bi opisao odnos Republike Srpske i Republike Srpske Krajine prema Saveznoj Republici Jugoslaviji ne odlikavaju verno pravo stanje stvari. Tu se, pre svega, može svrstati upotreba termina „satelit“ za Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu.

Kakvi su bili stavovi učesnika na sednicama Saveta 9. i 21. januara 1993. godine? Osnova Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH sastojala se u tome da će BiH biti decentralizovana država unutar granica koje je imala u bivšoj SFRJ. BiH bi po tom planu bila podeljena na deset autonomnih provincija od kojih će mnoge imati značajnu većinu jedne od tri etničke skupine (Srbi, Hrvati i Bošnjaci), ali nijedna od njih neće imati ime koje se poistovećuje sa nekom od tih etničkih skupina. Predviđeno je i da vlasti tih autonomnih provincija imaju značajne funkcije koje će na njih preneti centralne vlasti BiH. Dalje, po tom planu autonomne provincije nisu međunarodna pravna lica i one neće moći uspostavljati službene međunarodne veze izuzev onih koje imaju dopuštenje centralne vlasti.

Stavovi učesnika bili su sledeći. Predstavnici republičkih vlasti Srbije i Crne Gore bili su za prihvatanje mirovnog plana a tome je bio sklon i deo zvaničnika na saveznom jugoslovenskom nivou. Oni su želeli konačni

završetak sukoba i skidanje sankcija, koje su SRJ uvedene u proleće 1992. godine, a koje su opasno ugrožavale ekonomiju zemlje. Osim toga, činilo im se da je plan u osnovi povoljan za Srbe. Sa druge strane, predstavnici vlasti Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, a naročito ovi poslednji koji su bili najizloženiji neprijateljskim snagama i bojali su se proterivanja iz Hrvatske, bili su u osnovi protiv prihvatanja plana. Oni jednostavno nisu verovali Bošnjacima i Hrvatima kao ni predstavnicima Zapada i međunarodnim zvaničnicima. Mislili su da oni zajednički rade na porobljivanju Srba. Zato su stalno insistirali da se na jednoj zajedničkoj narodnoj skupštini proglašuje ujedinjenje SR Jugoslavije, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Zvaničnici iz Srbije i Crne Gore, kao i deo jugoslovenskih saveznih funkcionera, bili su protiv takvog poteza plašeći se da bi to izazvalo zapadne države i dovelo do bombardovanja SR Jugoslavije kao i samoproglšenih srpskih država zapadno od Drine. Predsednik SRJ Dobrica Ćosić, koji je lično bio bliži stavovima rukovodstva Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, izbegavao je izjašnjavanje i stalno govorio o teškim trenucima u kojima se nalazi srpski narod. Dakle, može se zaključiti da su rukovodstva tzv. „srpskih država“ bila nejedinstvena i nesložna i zato se čini da reč „sateliti“ ne odgovara tadašnjim odnosima između SRJ, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

Predstavnici Republike Srpske na kraju su se složili sa osnovnim ustavnim principima koji su se nalazili u okviru mirovnog plana, ali uz uslov da se nešto izmene u skladu sa devet ustavnih principa (u njima su bili sintetizovani srpski zahtevi) koje je Radovan Karadžić prihvatio kao polaznu tačku za korekciju teksta. Dalje, prihvatili su i vojni sporazum (koji se takođe nalazio u okviru mirovnog plana), ali su odbili da potpišu mape u kojima su bile granice budućih provincija. Sajrus Vens i Dejvid Oven su tako korigovali svoj mirovni plan ali je ipak došlo do prekida mirovnih pregovora koji su vođeni u Ženevi. Naime, pregovori su prekinuti 30. januara 1993. godine jer Bošnjaci nisu prihvatili vojni sporazum. Kazali su da on ne razjašnjava pitanje povlačenja vojski i kontrolu teškog naoružanja. Dalje, imali su primedbe i na same ustavne principe za BiH te su im dali samo podršku u načelu. Vens i Oven su konstatovali da pregovori nisu uspeli i zatvorili su ovu pregovaračku fazu. Zatim su otputovali u Njujork gde su 3. februara 1993. godine Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija predstavili svoj izveštaj i tekst mirovnog plana tražeći podršku članica Saveta bezbednosti za pritisak na zaraćene strane za njegovo usvajanje. Tako je počela faza pritiska koji su imali za krajnji cilj postizanje saglasnosti na ponuđeni mirovni plan. Drama oko Vens-Ovenovog mirovnog plana na taj način je nastavljena, a rasplet će uslediti na sednici Narodne skupštine Republike Srpske na Palama maja 1993. godine, koji je obrađen u drugom tomu ove edicije. Može se reći da delo koje je priredio dr Petrović ima pozitivan uticaj na istorijska istraživanja jer predstavlja značajan izvor za našu najnoviju istoriju, za istorijski period koji smo, takoreći, svi proživeli, i na neki način u njemu i učestvovali. Ovo delo sadrži osetljivu istorijsku građu iz osetljivog perioda čije su posledice još vidljive na svakom koraku. Mnogi

današnji problemi, na kraju prve i početku druge decenije XXI veka, predstavljaju nerešena pitanja zaostala iz tzv. ratova za jugoslovensko nasleđe 1991–2001 godine. Ti ratovi i sukobi, vođeni u skoro svim delovima bivše Jugoslavije (Slovenija 1991; Hrvatska 1991–1995; Bosna i Hercegovina 1992–1995; Kosovo i Metohija 1998–1999; Agresija NATO na SRJ 1999; Bujanovac, Preševo i Medveđa 2000–2001. i Makedonija 2001) ostavili su ovo područje Evrope i dalje nestabilno i podložno nemirima, te raznim vrstama ucena i pritisaka. Upravo zbog svega navedenog, ovo delo može biti od koristi i široj javnosti a ne samo uskim naučnim krugovima. Delo je dobro tehnički opremljeno i sadrži tabelu, kartu provincija predviđenih Vens-Ovenovim planom, fotografije, zatim hronologiju mirovnih pregovora o BiH u periodu januar 1992. – januar 1993. godine, biografski registar, spisak skraćenica, rezime na engleskom jeziku i belešku o priređivaču. Objavljivanje ovog dela finansijski je pomoglo Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Knjiga je štampana u tiražu od 500 primeraka a izvršni izdavač je štamparija „M-graf“ iz Trstenika.

Nikola TOŠIĆ MALEŠEVIĆ